

ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВА ГРУПА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

На сучасний період здійснення інвестиційної діяльності в Україні відіграє велику роль у створенні економічної бази розвитку нашої держави. Важливішим питанням здійснення такої діяльності є теоретичне розроблення та потім нормативно-правове закріплення найбільш ефективних форм управління цією діяльністю.

Метою дослідження цієї наукової статті є визначення правової природи функціонування однієї з форм здійснення інвестиційної діяльності, а саме такої форми, як фінансово-промислова група (ФПГ). Ця форма управління інвестиціями вже достатньо тривалий час функціонує в Україні.

Предметом дослідження є організаційно-правова структура ФПГ та їх фінансова діяльність як суб'єкт управління інвестиціями на території України.

Об'єктом дослідження є ФПГ, які функціонують на території України.

Ця наукова стаття є дуже актуальною, тому що юридичні дослідження функціонування ФПГ проводяться повільно, в економічній літературі більше приділяється уваги до цієї форми управління фінансовою діяльністю суб'єктів інвестування, якими є ФПГ.

Під час дослідження встановлюється такі завдання:

- 1) охарактеризувати правову природу функціонування ФПГ;
- 2) проаналізувати діяльність ФПГ як форми управління інвестиційною діяльністю та їх фінансове забезпечення на території України;
- 3) виявити позитивні та негативні сторони функціонування ФПГ та надати необхідні рекомендації щодо вдосконалення управління цією складною формою реалізації інвестиційного процесу, якою є ФПГ, та вдосконалення процесу перерозподілу фінансових ресурсів, який здійснюється через ФПГ.

Однією з основних цілей створення ФПГ є використання виробничого потенціалу та фінансових ресурсів господарських суб'єктів та банків для реалізації взаємовигідних програм та випуску продукції, яка максимально задовольняє потребам ринку.

Найбільш активно серед держав — учасниць СНД процес створення ФПГ триває у Російській Федерації. Цілеспрямована робота щодо їх формування у Російській Федерації почалася після підписання Федерального Закону «Про фінансово-промислові групи» від 30 листопада 1995 р. № 190-ФЗ [1, 289].

Поряд із Російською Федерацією другою державою СНД, де найбільш активно тривають процеси, пов'язані зі створенням та функціонуванням ФПГ, є Україна.

В Україні ФПГ можуть створюватися згідно із Законом України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21 листопада 1995 р.

Фінансово-промислові групи — це кілька юридичних осіб, що функціонують як основне і дочірні товариства, повністю чи частково об'єднавши свої ресурси на підставі договору про створення ФПГ для технологічної або економічної інтеграції, реалізації інвестиційних та інших проектів і програм, які спрямовані на підвищення дохідності, конкурентоспроможності, розширення ринків товарів і послуг, підвищення ефективності виробництва, створення нових робочих місць [2, 162].

До складу ФПГ, як правило, входять комерційні та інші організації, у тому числі іноземні. Учасниками ФПГ обов'язково є організації, що діють у сфері виробництва товарів і послуг, а також банки та інші кредитні й фінансові організації. Участь більше ніж в одній ФПГ не допускається. Серед учасників ФПГ є також інвестиційні інституції, недержавні та інші фонди, страхові організації. Але всі учасники ФПГ є самостійними суб'єктами господарювання, що визначається й тим, що всі вони є самостійно платять податки та відповідають за свої дії.

Усі учасники ФПГ здійснюють свою діяльність заради однієї мети — отримання прибутку. Учасники ФПГ — це «структури допомоги отриманню прибутку».

Тому можна зробити проміжний висновок про те, що ФПГ як форма здійснення інвестиційної діяльності є прибутковою формою, одна із цілей здійснення інвестиційної діяльності — отримання прибутку, згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р.

Законодавець України в особі Верховної Ради України дотримується такої точки зору у двох нормативно-правових актах (законах України).

Перший — це Закон України «Про інвестиційну діяльність», другий — це Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні». Можна проаналізувати два поняття, що визначаються у цих законах.

Так у Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначається поняття інвестицій. Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється «прибуток» (дохід) або досягається соціальний ефект [3].

А в Законі України «Про промислово-фінансові групи в Україні» визначається поняття ФПГ. ФПГ — це об'єднання, у яке можуть входити промислові та сільськогосподарські підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші організації будь-яких форм власності, які мають цілі отримання прибутку [4].

Тобто кінцевою метою управління інвестиціями з боку ФПГ є отримання прибутку.

ФПГ в Україні створюються за рішенням уряду України на певний строк для реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва та структурного перебудівництва економіки країни, включає програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції [5, 370].

ФПГ включає головне підприємство, яке виробляє кінцеву продукцію, здійснює

її збут, сплачує податки та офіційно представляє інтереси групи в Україні та за її межами.

Інші учасники ФПГ — підприємства, банки, наукові та проектні організації, іноземні юридичні особи, які входять до складу цього об'єднання, виробляють проміжну продукцію або надають банківські та інші послуги учасникам і головному підприємству та мають метою отримання прибутку.

ФПГ, до складу якої входять українські та іноземні юридичні особи, є транснаціональною. Перебуваючи у складі ФПГ, головне підприємство, інші її учасники мають статус юридичної особи, хоча в цілому такого статусу група не має. Право діяти від її імені має виключно головне підприємство.

Головне підприємство та інші учасники ФПГ укладають між собою генеральну угоду про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції, у зв'язку з якою всі вони мають незалежність щодо здійснення виробничої, господарської та фінансової діяльності. Генеральна угода затверджується постановою Кабінету Міністрів України.

Згідно із Законом України «Про промислово-фінансові групи в Україні» підприємство, організація може бути головним підприємством або учасником тільки однієї ФПГ. До складу групи може входити тільки один банк. Головним підприємством ФПГ не може бути: торговельне або транспортне підприємство, підприємство у сфері громадського харчування, побутового обслуговування населення, матеріально-технічного постачання, банк, фінансово-кредитна організація. У цих сферах створення ФПГ зовсім не передбачається [5, 371].

Порядок створення, реорганізації та ліквідації ФПГ в Україні регламентується Положенням про створення (реєстрацію), реорганізацію, ліквідацію ФПГ, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р.

Як уже говорилося вище, якщо до складу ФПГ входять іноземні інвестори, то така ФПГ має назву транснаціональної корпорації (ТНК) або міждержавної фінансово-промислової групи (МФПГ).

Прикладом однієї з успішних ТНК, яка здійснює інвестиційну діяльність на території України, може бути російська нафтова компанія «ЛУкойл». Глобальна стратегія компанії полягає в транснаціоналізації її діяльності. «ЛУкойл» створила велику кількість спільних підприємств не тільки на території України, але й в інших країнах СНД, наприклад в Азербайджані, Білорусії, Грузії.

Протягом 2001–2003 років «ЛУкойл» інвестувала в розвиток української економіки, а саме в розвиток межі роздрібною торгівлі паливно-мастильними матеріалами близько 300 млн дол. США. Особливо активно цей процес проходить у м. Київ, Одеській, Київській, Миколаївській, Херсонській, Івано-Франківській областях та в АР Крим. «ЛУкойл» інвестувала 100 млн дол. США на модернізацію хімічного концерну «Оріана» та 3 млн дол. США на реконструкцію Одеського нафтопереробного заводу.

Іншим прикладом ефективного створення ТНК є «Слов'янський папір», яка об'єднує підприємства целюлозно-паперової, легкої, хімічної промисловості Білорусії, Росії та України із загальною кількістю працюючих більш ніж 25 тис. осіб [1, 293].

Головною метою створення ФПГ є формування сприятливих умов для інвестиційної діяльності завдяки використанню ефективних механізмів відповідальності, проведенню операцій на вітчизняному і зарубіжному ринках цінних паперів. Тому сьогодні створення ФПГ — один із найперспективніших способів подолання інвестиційної кризи в країні [2, 171].

Отже, ФПГ покликані відігравати важливу роль у стабілізації і розвитку економіки України. Вона полягає в такому:

- протидія спаду виробництва і сприяння грошовій стабілізації;
- послаблення кризи неплатежів, забезпечення взаєморозрахунків між членами групи та їх контрагентами завдяки зосередженню розрахункових операцій у банку відповідної ФПГ;
- формування внутрішнього конкурентного середовища і співробітництва;
- підтримання малого і середнього бізнесу;
- звуження сфери впливу тіньової економіки;
- розвиток зовнішньоекономічної конкурентоспроможності;
- зниження інвестиційного ризику;
- створення передумов для диверсифікації виробництва і реальних конверсійних процесів;
- посилення збалансованості національної економіки;
- забезпечення реалізації державних програм і розміщення замовлень;
- підвищення економічної безпеки країни через регулювання складу учасників і акціонерів, що зберігають національний контроль над ключовими ланками економіки;
- організаційно-функціональне об'єднання промислового, банківського і інвестиційного капіталу за регіонально-програмним принципом;
- здійснення структурних змін у промисловості;
- поступова і контрольована зміна власності з урахуванням інтересів виробників і населення регіонів;
- збереження і розширення основних ринків збуту для регіонально-промислових комплексів;
- здійснення єдиної державної протекціоністської інвестиційної політики водночас зі становленням і розвитком вітчизняних ринків збуту;
- забезпечення соціальних гарантій працівникам і службовцям регіонально-промислового комплексу [2, 171].

Ефективне функціонування ФПГ в економіці може бути реалізоване при виконанні умов, що протидіють можливим негативним тенденціям у діяльності і розвитку ФПГ. До таких негативних тенденцій належать:

- надмірна концентрація управління, втрата самостійності окремими ділянками у прийнятті стратегічних рішень, що перетворює ФПГ на одне велике підприємство, втрата необхідно для ФПГ організаційного і фінансово-економічного різноманіття;
- відцентрові тенденції, занадто велика суверенізація учасників групи, розпад ФПГ;
- втрата державного впливу на діяльність ФПГ;

- гіпертрофований державний вплив на ФПГ, підпорядкування ФПГ державним органам;
- неадекватність реакції ФПГ на зміни ринкового та інституційного ринкового середовища, неможливість вчасного прийняття потрібного рішення одним учасником або всією групою в цілому;
- недостатня повнота або різноманітність складу ФПГ, збитковість діяльності групи, несправедливий розподіл внутрішніх ресурсів;
- відсутність кваліфікованого керівництва при високій ціні помилок в управлінні ФПГ [2, 172].

Після проведеного аналізу діяльності ФПГ в Україні можна зробити такі висновки:

- головним підприємством ФПГ є те, що виготовлює кінцеву продукцію, здійснює її збут, платить податки в Україні та офіційно представляє інтереси ФПГ в Україні та за її межами;

- учасником ФПГ може бути підприємство, банк, наукова чи проектна установа або іноземна юридична особа, що виробляє проміжну продукцію або надає банківські послуги учасникам та головному підприємству ФПГ і передбачає отримання прибутку;

- на банки-учасники ФПГ не поширюються обмеження щодо вкладення комерційних банків у статутні фонди інших підприємств та організацій у частині інвестування коштів у розроблення, розвиток та модернізацію виробництва; придбані банками корпоративні права власності та інші майнові права зберігаються за ними після реорганізації та ліквідації;

- річний обсяг реалізації кінцевої продукції ФПГ має бути не меншим за еквівалент 100 млн дол. США починаючи з другого року після створення ФПГ. Цей строк може бути продовжений у разі виробництва новоосвоюваних видів кінцевої продукції та продукції з тривалим циклом виробництва.

Створення ФПГ в Україні сприятиме виявленню економічних пріоритетів, зміцненню господарських зв'язків, підвищенню міцності промисловості та розвитку фінансової сфери, підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств і виходу їх на світовий ринок, розвитку підприємств стратегічної орієнтації шляхом їх інвестування та реструктуризації.

Література

1. *Комаров В. В.* Инвестиции и лизинг в СНГ. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 424 с.
2. *Стеченко Д. М.* Інноваційні форми регіонального розвитку: Павч. посіб. — К.: Вища шк., 2002. — 254 с.: ілюстр.
3. *Про інвестиційну діяльність*: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560 // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 10. — Ст. 357.
4. *Про промислово-фінансові групи в Україні*: Закон України від 21.11.1995 р. № 437/95-ВР// Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 23. — Ст. 88.
5. *Хозяйственное право: Учебник* / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; Под ред. В. К. Мамутова. — К.: Юриком Интер, 2002. — 912 с. — Библиогр.: с. 897–899.